

Matteus kapitel 2. Övers och komm: Bo Giertz

Evangelium enligt Matteus Kapitel 2 De vise männen (Matt 2:1-12)

Översättning

När Jesus var född i Betlehem i Judeen på konung Herodes tid, kom vise män från österlandet till Jerusalem och sade: Var är den nyfödde judakonungen? Vi har sett hans stjärna stiga upp på himmelen och vi har kommit för att hylla honom. Konung Herodes blev förskräckt när han hörde detta, och hela Jerusalem med honom. Han kallade samman alla översteprästerna och folkets skriftlärde och frågade dem var Messias skulle födas. De svarade honom: I Betlehem i Judeen. Ty så är skrivet genom profeten:

Och du Betlehem, du bygd i Juda,
ingalunda är du minst bland Juda furstar,
ty från dig skall utgå en furste,
som skall bli en herde för mitt folk Israel.

Då kallade Herodes i hemlighet till sig de vise männen och tog noga reda på tiden, då stjärnan visat sig. Sedan sände han dem till Betlehem och sade: Res dit och forska noga efter barnet. När ni finner det, så ge mig besked, så att också jag kan komma och ge det min hyllning. När de hörde konungens ord, bröt de upp — och se, stjärnan som de sett stiga upp på himmelen, den gick nu framför dem, tills den stannade över platsen där barnet var. När de fick se stjärnan, fylldes de av mycket stor glädje. De gick in i huset och fick se barnet hos Maria, dess moder. Då föll de ned och gav det sin hyllning och öppnade sina skrin och bar fram gåvor åt det: guld, rökelse och myrra. Och sedan de fått befallning i drömmen att inte vända tillbaka till Herodes, tog de en annan väg och drog bort till sitt land igen.

Kommentar

Berättelsen om de vise männen verkar på många moderna människor som en saga. Till det intrycket bidrar den på en gång troskyldiga och högtidliga stilen.

Men antikens värld var en annan än vår. Liknande saker har bevisligen hänt i historien. År 66 e Kr kom en konung Tiridates från Armenien, alltså från österns länder, för att hylla kejsar Nero, och den resan hade han företagit på grund av någon uppenbarelse stjärnhimlen.

Antikens människor ägnade ett ofantligt intresse åt stjärnhimlen och åt planeternas gång. De vise männen var stjärntydare (på grekiska ”magos”). Stjärntydarna var på en gång astronomer och astrologer: de iakttog stjärnhimlen och de trodde sig kunna tyda dess tecken.

Man har försökt räkna ut om det vid denna tid kan ha inträffat några uppseendeväckande konstellationer på himlen, och redan Kepler (som dog 1630) fann att det år 7 f Kr förekom ett ytterst sällsynt möte mellan Jupiter och Saturnus i fiskarnas stjärnbild. Kristus föddes omkring år 7 ”före Kristus”. Vår tideräkning – som tillkom på 500-talet – är baserad på en oriktig uträkning av Kristi födelseår. Nu har man vid utgrävningar i Sippar (en stad vid Eufkrat som var ett centrum för stjärntydningen) funnit en kilskriftstavla med en kalender för år 7 f Kr som förutsäger just denna ovanliga konstellation och ger data för den (den inträffade flera gånger under året). Vi har också – på ett ungefär – reda på vad planeternas ställning ansågs innebära. Jupiter stod för en världshärskare, Saturnus för Palestina och fiskarnas stjärnbild förbands med världens yttersta tid. Det kan alltså ha funnits god anledning för några av de lärde borta i östern att bege sig på resa till Palestina.

Det heter om dessa stjärntydare, att de sett den nye konungens stjärna ”vid uppgången”. Man har undrat över innebörden i de orden (i vår nuvarande bibelöversättning översätts de ”i östern” tämligen säkert med orätt). Orden ha något att göra med framträdandet av en ny stjärna. Det skulle också kunna röra sig om en planet som stiger upp för att fullborda det för stjärntydarna så märkliga mötet, då två planeter smälter samman och strålar med dubbel glans. Allt detta är naturligtvis gissningar. Men det visar i varje fall att berättelsen rör sig inom gränserna för det som är fullt tänkbart. Så är det också med kung Herodes reaktion. Herodes levde i ständig fruktan för uppror. En Messias betydde för honom en medtävlare till tronen, en fiende som han måste röja ur vägen. Men det måste ske diskret. Fick folket för sig att han dödat deras Messias så kunde vad som helst hända.

Matteus menar tydligen, att stjärnan som framträtt i österlandet började lysa på nytt när de vise männen färdades söderut från Jerusalem för att komma till Betlehem (en väg på knappt en mil). Det stöder på sitt vis gissningen om den stora konstellationen år 7, som inträffade upprepade gånger under året. Men man får vara återhållsam med sådana förklaringar. Matteus menar säkert det var ett Guds ingripande som gjorde, att stjärnan visade dem vägen. Och för en kristen är det klart, att inte allt som skedde under Jesu liv måste kunna påvisas ha skett i andra sammanhang. Jesu framträdande är något unikt i historien.

Folkfantasierna har broderat vidare på denna berättelse. Av stjärntydarna har det blivit tre konungar och av deras gåvor har det blivit furstliga skänker. Det är nog mera realistiskt när en fornkyrklig författare talar om att de öppnade sina ränslor och tog fram sina presenter. Vise män var på den tiden knappast rikare än nutida akademiker.

Vad denna berättelse haft för innebörd för Matteus är i varje fall klart. Den Messias som judarna förkastade har hedningarna hyllat. Att ”hylla” innebar att böja knä och falla ned för en härskare och så erkänna hans makt. Ordet kan också betyda ”tillbedja Gud”. Och Matteus vill uppenbarligen säga, att de vise männen i själva verket tillbad världens

Frälsare. Judarna, som hade Skriften och genast kunde säga, var Messias skulle födas, de var blinda och förstockade. Men hedningarna, som bara hade sett en liten strimma av Guds ljus i skapelsen, förstod och de kom till Kristus.

Flykten till Egypten (Matt 2:13-15)

Översättning

När de dragit bort — se, då visade sig en Herrens ängel i drömmen för Josef och sade: Stå upp och tag med dig barnet och dess moder och fly till Egypten och stanna där tills jag säger till dig. Ty Herodes tänker söka efter barnet för att döda det. Och han gick upp, medan det ännu var natt, och tog barnet och dess moder och drog bort till Egypten. Där stannade han tills Herodes hade dött, för att det skulle uppfyllas som var sagt av Herren genom profeten: Ut ur Egypten kallade jag min son.

Kommentar

Matteus ger oss en bild av kung Herodes och förhållandena på hans tid som helt stämmer med andra källor. Herodes var diktator. hänsynslöst mån om sin makt, som han uppehöll med hjälp av spioner och terror. Det var många som flydde, och Egypten var den vanliga tillflyktsorten, i synnerhet om man som Josef bodde nära Palestinas sydgräns. Herodes dog strax före påsken år 4 f Kr. Josefs landsflykt kan alltså ha varat i tre år eller något däromkring. Den nämns inte på annat ställe i Nya Testamentet, men det ser ut som om Jesu motståndare hört talas om den. De påstod — enligt en gammal judisk källa — att Jesus fått lära sig Egyptens trollkonster. Det var motståndarnas sätt att förklara hans underverk. De tycks alltså ha snappat upp något rykte om att Jesus som ung vistats i Egypten, fast de inte gärna kan ha hämtat sin kunskap från Matteus, som ju förutsätter att han vände tillbaka som liten pojke.

Återigen ser Matteus i detta en uppfyllelse av de Guds planer, som finns uppenbarade i Skriften. Han citerar profeten Hosea — denna gång efter den hebreiska texten, inte efter Septuaginta. Det profetordet handlar om Israel, som Gud här kallar för ”min son”. Det visste naturligtvis Matteus. Men han trodde som from jude att Gud i berättelsen om Israels öden vävt in en bild av det som skulle ske med Guds folk i framtiden. När Messias kom, skulle det hända något, som upprepade och fullbordade vad Gud hade gjort med fäderna. Guds framtida verk fanns alltså antytt och avbildat i det han förut hade gjort.

Barnamordet i Betlehem (Matt 2:16-18)

Översättning

Då, när Herodes förstod att de vise männen hade överlistat honom, blev han fruktansvärt vred. Han sände ut folk och dödade alla oskyldiga barn i Betlehem, två år gamla eller yngre, enligt vad han fått veta om tiden när han förhörde de vise männen. Då uppfylldes det som var sagt genom profeten Jeremias:

Ett rop hördes i Rama,
gråt och bitter klagan.
Rakel begrät sina barn,
och lät sig icke tröstas:
de fanns ju icke mer.

Kommentar

Herodes regering var full av brutala blodsdåd. Hans misstänksamhet ökades med åren. Tre av hans egna söner föll offer för den och ännu på sin dödsbädd planerade han ett blodbad bland landets främsta familjer (något som omintetgjordes genom hans död). Illgärningen i Betlehem finns inte omnämnd i någon annan källa, men ligger helt i linje med vad vi eljest vet om hans sjukliga fruktan för allt som kunde hota hans makt, och hans absoluta hänsynslöshet när det gällde att hävda den.

Åter har Matteus funnit en gammaltestamentlig profetia, och åter kan vi se hur man uppfattade Skriften. Man var övertygad om att orden — vid sidan av den omedelbara betydelse de haft i den situation där de talades — hade en annan betydelse (eller flera andra) och var riktade till människorna i kommande tider som skulle känna igen sig i dem. Matteus citerar här ett ord av Jeremia, där Rakel klagar över att fienden dräpt hennes barn. Det gör hon som stammoder. Hon hade varit död i många hundra år vid tiden för Jerusalems förstörelse, som Jeremia talar om. Rama, där ropet hördes — det rop som gett oss uttrycket ”ramaskri” — ligger egentligen norr om Jerusalem. Men profetian förde osökt tankarna till Betlehem, eftersom Rakels grav visades alldeles utanför staden. När barnen dräptes i Betlehem fick profetordet alltså ny aktualitet. Det kunde tillämpas på dagens händelser. Och för en from jude stod det klart, att det just var Guds mening, att hans ord skulle ha en sådan tillämpning på den messianska tiden. Här kunde man se, vad Gud menade med det som hände. Bland annat kunde man se, att fienderna med sina blodiga ogärningar inte kunde hindra Gud att föra sina planer igenom. Kanske ville Matteus att man skulle minnas fortsättningen hos Jeremia, där Herren lovar att trösta de sörjande och säger: Ditt verk skall få sin lön. Barnen i Betlehem fick dö för att Messias skulle leva och ge liv åt de döda.

Vägen till Galileen (Matt 2:19-23)

Översättning

När Herodes gått bort, se, då visade sig en Herrens ängel i drömmen för Josef i Egypten och sade: Stå upp och tag med dig barnet och dess moder och bege dig till Israels land. De som traktade efter barnets liv är döda nu. Då stod han upp och tog med sig barnet och dess moder och kom till Israels land. Men när han hörde att Arkelaus regerade över Judeen efter sin fader Herodes, fruktade han att bege sig dit. Efter en anvisning, han fått i drömmen, drog han bort till Galileens trakter och kom dit och bosatte sig i en stad som hette Nasaret, för att det skulle uppfyllas som var sagt genom profeterna, att han skulle kallas nasare.

Kommentar

Matteus för berättelsen vidare i samma gammaltestamentliga stil, med samma högtidliga vändningar som upprepas gång på gång. Josef vänder alltså på Guds befallning tillbaka till sitt land men vågar inte slå sig ner i Judeen. Där regerar nämligen Arkelaus, en tyrann av värsta sorten. Han for fram så våldsamt att romarna efter nio år avsatte honom. I stället fortsätter Josef till Galileen (där en annan av Herodes söner var ”landsfurste”) och slår sig ned i Nasaret. Matteus nämner ingenting om att Josef och Maria tidigare skulle ha bott där, något som Lukas som bekant har mycket att berätta om. Man kan tänka sig många förklaringar till den saken, men de är och förblir gissningar. Vi står här inför en av de många punkter där källornas knapphändiga upplysningar inte ger oss en bild som är klar och entydig.

Galileen betraktades av folket i Jerusalem och Judeen som en avkrok, där det bodde ett opålitligt blandfolk med en konstig dialekt. Folket i Nasaret hade dåligt anseende. Det låg något nedsättande i att Jesus blev kallad nasaré. Men Matteus säger att det var meningen. Just det namnet skulle han ha enligt profeterna. Vad Matteus här syftar på är oklart. Det är möjligt att han tänker på profetian hos Jesaja (11:1) om telningen från Isais’ rot. På hebreiska heter telning ”naser”. Nu är det så att varje hebreisk ordstam normalt består av tre konsonanter, som sen går igen i alla böjningsformer och avledningar. De kallas radikaler och har en fundamental betydelse för semiternas språkkänsla. De tre radikalerna NSR i naser kan nu också bilda det hebreiska ordet för nasaré. För en jude var det naturligt att här se ett sammanhang. Smädenamnet nasaré gömde alltså inom sig ordet ”telning” som var en beteckning på Messias. Det finns också en annan parallell, nämligen med ordet nasir, en gudsmän sådana som Simson, som fick uppdraget att frälsa Israel. Men den passar bara om man skriver orden på grekiskt vis.

Copyrightregler:

Bo Giertz är upphovsman till såväl översättning som kommentar,
Nedladdning och utskrift av såväl översättning som kommentar får endast ske för personligt bruk,
All övrig användning av såväl översättning som kommentar måste godkännas av rättsinnehavarna samt
Stiftelsen bibelskolan.com åtar sig att förmedla eventuella förfrågningar om vidare användning av översättning och/eller kommentar till rättsinnehavarna.